

Az a bizonyos tartás

Egy csésze kávé Mensáros Lászlóval

Próbán a Kisszínházban, Dobos Kati-val

Régen láttuk utóljára szegedi színpadon...

— Majdnem tíz éve, hogy a Lear királlyal, a Rómeó és Júliával jártam itt. Ami Szegeddel kapcsolatban leginkább emlékezetes számomra: a hatvanas-hetvenes évek előadóestjei. A közönség nagyszerűen „vette a lapot”. Szenzációs, forró hangulatú előadásokra emlékszem, az egyiket magnószalagon meg is őriztem.

— Egyébként elteszi, gyűjti pályája dokumentumait? Azért kérdelem, mert életrajzi sorozata fut most a Film, Színház, Muzsikában, feltételezhető, saját anyagából. Vagyis hát, megörzi sikereinek nyomát?

— Nem, ez egyáltalán nem foglalkoztat. A sorozat nagyrészt MTI és egyéb archív színházi fotók alapján készült. A privát képeket szeretem, de a színházzal kapcsolatosak inkább rossz érzést keltenek bennem.

— Talán nem szívesen emlékszik szerepeire?

— Ha valami eszembe jut egy képről, csak a hiányérzet, öngyötres, hogy más-képp kellett volna.

— Sikeres ember. Ön magát is annak tartja?

— Lehet, hogy az vagyok, de mindig csak arra koncentrálok, ami még hiányzik.

— Meg tudná mondani, mi ez?

— Erre csak banális választ tudnék adni. Inkább az emberi vonatkozásai érdekesek ennek. Úgy értem, mindig vannak az embernek olyan dolgai, amelyek nem jöttek létre. Mindig a természetemmel kapcsolatban voltak bajaim, soha nem voltam nyugodt önmagam felől: mindent felülvizsgáltam, jól csináltam-e?

— Kínálkozó alkalom erre most a Szegeden is színre kerülő *Görgey-darab*, a *Galopp a Vérmezőn*, melynek főszerepét játssza, s amely ugyancsak *Önell megy 1983 óta* — nagy sikerrel a *Madách Kamarában*.

— Valóban, ahogy újból elkezdtem próbálkozni, felmerültek olyan gondolatok, amelyeket még nem vettem észre. Itt kontrollálom magam, visszamenőleg. Nagyon jó, hogy újra foglalkozom vele, mert új és új dolgokat fedezek fel.

— Egyszerre játssza ugyanazt a darabot, két helyen, két felfogásban, két különböző gardával.

— Még nem tudom igazán, milyen lesz, hiszen csak a próbák elején-közepén tartunk. Valószínű, úgy fogom érezni, mintha két különböző művet próbálnék. Más partnerekre másképp reagál az ember, és ez, azt hiszem, nem engedni össze-mosódni, összevevredni bennem a két előadást. A színdarab egy folyamat, nem kell koncentrálni, hogy jaj, most másképp játsszam; a többiekhez alkalmazkodom. A dráma levegője, szelleme itt is, ott is ugyanaz. Más, veszélyesebb helyzet, ha abszurd mű lenne, és a rendezők másképpen valósítanák

meg. A *Galopp a Vérmezőn* azonban realista alkotás, amelyen nagyot nemigen lehet változtatni.

— Szívesen játssza *Örleyt*?

— Nagyon szeretem. Ebben a drámában olyasmiről történt, ami negyven év óta úgyszólván hiányzik Magyarországon, pedig azelőtt természetes volt: színészre írtak darabot, nem pedig fordítva, s kényszerűségből játszatják el ilyen-olyan emberekkel. A *Galoppot* ráim írta *Görgey Gábor*. Ezért aztán minden erőlködés és görcs nélkül tudom játszani. Régen éreztem magam ilyen otthonosan a színpadon, mintha velem történe az egész. Az atmoszférát jól ismerem.

— Netán saját életéből?

— Nincs összefüggésben az életemmel. Inkább az indulataimra, alkotómra illik.

— Jellemezne néhány szóval?

— A pesti kritikák mindig azon lovagoltak, hogy ez a téma politikailag nem aktuális. Olyan problémát dolgoz fel — a kitelepítést —, amely fölött végérvényesen eljárt az idő. Ez nem igaz így. Magukat az egykori kitelepítetteket nem rehabilitálták, nem kaptak vissza semmit abból, amit elvettek tőlük. De ezen felül a darab aktualitása: az általánosítás,

hogy valamilyen elvet, elméletet ráhúznak valakire, valamire, nem szűnt meg. Szempontokat tartanak fontosnak, és nem egyenként osztályozzák az embereket. Ez a politikától független, bennünk van, minden emberben. Könnyen ítélkezünk. Ennek az elhamarkodott általánosításnak vagyok én is áldozata — a darabban. Visszatérve a kritikára: azt kifogásolják, milyen rezignánsan fogadta ez a táborok a kitelepítés híreit. Ime, mennyire ismeretlen fogalom ma már az a bizonyos tartás! A kritikus nem gondolt arra, hogy ebben a kérdésben én vagyok a kompetensebb, hiszen már végigcsináltam, és láttam, hogy azok nem jajgattak, akiket kitelepítettek. Szemrebbenés nélkül elviseltek mindenféle bajt. Ezt szerettem ebben a szerepben. Az áldozatban itt kevesebb az indulat, mint az ítélkezőkben, akik sokkal inkább telet vannak gyűlölettel. Ez az indulat ítélkezésünk mozgatója. Ennek a tartásnak az átélése, tudatosítása általában visszahat a magánéletemre is.

— Nem fárasztó az utazgatás, egyeztetés? Egyáltalán: miért vállalta a vendégszolgát?

— Megéri, mert olyat csinálhatok, amit szeretek. En választom, kedvem merülök bele, és abban a pillanatban nem fárasztó. Rosszabb nem kellemes környezetben, számomra nem kedves emberekkel, esetleg több pénzt keresni. Egyébként is nagyon szeretem Szegedet.

Vége egy város, ahol az embernek nem kell tesztínie a szemét a szürkeség, a kopottság miatt. Hanem érdemes felfelé tartania a fejét, és csodálni a szebbnél szebb épületeket, látnivalókat.

Görgey Gábor drámáját, Pethes György rendezésében, Mensáros László és Dobos Kati főszereplésével, szeptember 27-én, évadnyitó premieren játsszák a Kisszínházban.

Varju Erika

Nyitás Párizsban

A Nemzetközi Összehasonlító Irodalomtudományi Társaság (hivatalos, francia nyelvű rövidítéssel: AILC) idén augusztusban tartotta XI. kongresszusát a világ talán legnagyobb múltú oktatási intézményében, a párizsi Sorbonne-on. Az egyetem francia történelmi jelenetekkel díszített amphitéátrumai, előadótermei mindig is nyitva voltak azoknak a tanároknak, tudósoknak és hallgatóknak, akik szellemi kalandvágyból, más, idegen népek irodalmá megismertetésének szándékából összehasonlító irodalomtudományi kurzusokat tartottak vagy hallgattak.

A rendezvényre érkező hagyományosan jelentős magyar delegáció tagjai a kongresszus alatt mindvégig érezték ezt a nyitottságot, amely közel ugyanakkora érdeklődéssel fordult a szingapúri, kongói vagy éppen a nemzeti kisebbségek kultúrája felé, mint a nagy európai irodalmakhoz. Ebben a magyar irodalomtudományban is szerepe van: az AILC 3 évvel ezelőtt New Yorkban megválasztott magyar elnöke, Vajda György Mihály, a Társaság elé célként tűzte ki az ázsiai, afrikai, dél-amerikai irodalmak behatóbb, komparatista jellegű kutatásait.

A magyar komparatistáknak (benne a szegedi egyetemnek) egyébként szintén nagy múltja van. Két eseményt kell e vonatkozásban különösen hangsúlyoznunk: száz évvel ezelőtt a soknyelvű Erdélyben publikálták az első kifejezetten összehasonlító irodalomtörténeti folyóiratot, Meltzl Hugó lapját, amely tanulmányokat közölt az európai és ázsiai népek irodalmáról, kölcsönös összefüggéseikről, sőt, a Petőfiána rovatban Petőfi-poliglotta címmel román, olasz, német, angol, francia, cigány és kínai nyelven közölte a Reszket a bokor, mert... c. költeményt. A másik — most Párizsban is gyakran emlegetett — „nagy” dátum, 1931, amikor Budapesten megrendezték az első összehasonlító irodalomtudományi konferenciát, ame-

lyen többek között részt vett a nagy olasz filozófus, Benedetto Croce is. Megjegyezzük továbbá, hogy a kolozsvári egyetem (ahol egyébként Meltzl dolgozott) jogutódján, a JATE-n alakult meg a felszabadulás utáni első magyar komparatistikai tanszék.

A párizsi kongresszusra meghívott előadók közül ötünk neve mögött iratott le: Université de Szeged. A tanszék alapító Vajda György Mihályon kívül Martonyi Éva, Kürtösi Katalin, Kocziszkó Éva, és e sorok írója képviselte egyetemenket.

A tudományos programnak megelőelően minden korábbi-nál több irodalmár érkezett a harmadik világ országaiból, akik hozzászólásaikban friss szemléletet, előadásaikban új anyagot hoztak, s ezzel tági-tották az európai és az észak-amerikai kollégák tudományos horizontját. A nyitás elvi koncepciója a gyakorlatban, a szekciók munkájában fejeződött ki. E nagy tematikai egység több munkacsoport munkáját fogta össze, a társadalmi fejlődésben elmaradt népek kulturális fejlődésétől kezdve az új irodalmak kialakulásán keresztül (ezekből — mint a távoli, születő bolygót megfigyelő geológus — azt is láthatjuk, milyen fő tényezők határozzák meg általában az egyes irodalmak létrejöttét) egészen a kultúra dialógusáig. Ehhez a kérdéshez kapcsolódott Kürtösi Katalin angol nyelvű előadásával, amelyben a kanadai irodalom és társadalom fontos problémáinak megjelenését vizsgálta egy kortárs drámaíró, George Ryga művei kapcsán. A nemzetudat (identitás) kialakulását és irodalmi megfogalmazását nehezíti számukra egy részről az a tény, hogy két különböző kultúrával rendelkező népcsoport (angol és francia) alkotja a lakosság zömét, ki-ki a maga tudat örökségével, más részről pedig számot kell vetni az indán őslakossággal is, akik egyre határozottabban kérik szót a valóban kanadai irodalom érzelmvilágának,

sajátos jegyeinek a kialakításában.

A harmadik világ mellett az irodalomelméleti kérdések vizsgálatára irányult a legnagyobb figyelem. A szemiotikai, narratológiai és más teóriák iránti fogékonyság, érdeklődés manapság eléggé általános jelenség. Ez is jelzi — a vélemények utóközből kiderült —, hogy a természettudományos ismereteket a tudás hierarchiájának csúcsára helyező modern gondolkodás képtelen kiterjeszteni matematikai logikáját (a maga egészében) a szépségre, az emberi lélek és indulat birodalmára. Az irodalmak összehasonlító irodalomtudomány foglalkozik elméleti kérdésekkel, hiszen a különböző nyelvek és társadalmi alapon létrejövő műveket hasonlítja össze, irányzatok, műfajok, eszmék szerinti rendbe szerveződését vizsgálja, s nem abszolútulálja sem a nyelvi, sem az etnikai, szociológiai komponenseket. Az pedig, hogy milyen szempontok szerint válogat a hatalmas anyagban, milyen elvek alapján dolgozik, filozófiai, elméleti kérdés.

Ez az elméletiség jellemezte Martonyi Éva *Narratív struktúra — archetipikus struktúra* című hozzászólását. Itt került sor az ikonológiai, mint összehasonlító irodalomtudományi disciplináról szóló tanulmányom közlésére is.

A párizsi tartózkodás alatti munkát esti programok (hajókirándulás a Szajnáron, fogadások) tették színesebbé. Ezek közül jelentőségében kiemelkedik az a fogadás, ami Jacques Chirac, Párizs polgármestere adott a kongresszus résztvevőinek a Hotel de Ville (városhaza) reneszánsz stílusú épületében. A széles lépcsők, az oszlopokkal alátámasztott hatalmas fogadóterem arany színű stukkódíszei, a tükrök, csillárok, a comme il faut felöltözött személyzet reneszánsz hangulatot keltett bennünk. S csak a Szajnapart autóforgalmának zajadatosította, hogy századunk a húszadik, nem a tizenhatodik.

Pál József

Feltárult törvények

Becsei apró eszpresszóban, félbe vágott sziv alakú márványasztalkánál, somló galuska, valamint illatos kávé mellett üdögélt Málna Melindával, miközben a két felszolgálónő enyhén szórós, illetve csupasz bokáit nézte.

M. M. író volt, költő és nem műfordító. Verseit a vízre írta, s Becsei egyszer, nem jókedvében, azt találta neki mondani, ugorjon utánuk; bal keze fején pedig számoça formájú anyajegyet viselt, ez az alak azonban hangulatai szerint gyakran változott, akár a szalamandrák mintázata. Történetünk idején éppen tengeri csillagot formázott, ami nem csoda, hiszen hordozója szívesen képzelte magát bizonytalan úszó gályának a férfiak tengerén, jól-lehet e percben így szólt:

— Mondd, Becsei, miért van az, hogy veled csak magamban tudok beszélgetni? Szándékosan csinálod ezt? Neked mondjam, hogy ez őszinttlenség? Ha nem az, akkor mi? Sto eto?

Ezt mondta Málna Melinda, s mosolygott, mint egy szép vipera, mely alkalmas időben lánnyá válik, aztán beugrik az emberek (pl. Becsei) közé; halovány kézfejen pedig úgy ült a sötét anyajegy, akár hindu istenség a lótusz ölében.

Becsei erre értetlen képpel nézett rá, s valami másról kezdett beszélni.

— Látod — mondta M. M. a pillanatnyi őszinteség hevében, ami igen jól állt neki, bár mindenáron sejtelmes akart lenni, meg titkosatos —, én kiadtam most neked teljesen magamat, és te megint nem mondasz semmit. Pedig éppen ideje lenne már: kiderüljön, hányadán is állunk egymással. Mondj hát nekem valamit, Becsei.

B. helyes érzéssel erre azt felelte, ő mindig is egyértelmű volt, sosem játszott zsákba-macska: május elején felmászott a májusfára, hogy lehozza onnét Málna Melinda főnnyakadt gázléggömbjét, kiugrott miatta az emeletéről, eldugott kis vasútvonalakon dőcögött

félnapokat, háromszori átszállással, hogy láthassa őt egyáltalán, strandpucosa talpának recéi közül pedig kiszedte a kavicsokat, melyeket azóta is gondosan őriz... Kételkednie M. M.-nek tehát nincs miért, neki, Becseinek, viszont annál inkább, hiszen Málna Melinda kerek esztendeig nézte őt levegőnek, s megtörtént, hogy B. kénytelen volt az éjszakát jéghedig váróteremben tölteni, mert M. M. némi ismerősöket fogadott. — Ezek után — folytatta Becsei —, igen érthető, kedves Melinda, hogy bár szívem a tiéd teljességgel, viszonylag óvatosabb módon (árnyaltabban) kell keresnem veled a kapcsolatot, végül is, nem én zártalak ki téged, hanem te zártál ki engem, nemdebar?...

Igy történt hát, hogy Málna Melinda hőkenve tapasztalta: a saját tettei fordulnak ellene, védekezésre módja nincs. Egyetlen ellen-szer lett volna, mégpedig önmaga megelőzése, azaz, ha annak idején nem csúnyán, hanem szépen bántik B.-vel; de akkor még fiatalka volt, és nem tudta: rossz dolog a szemeknek forgatása, mert abból lesz a fogaknak tsikorgatása. (Az eljárás egyébként az *igazmondás törvényéből* nőtt ki. Szükséges hozzá az igaz, amit el lehet mondani, beszerzésekor nem kell félnünk a megalázó élményektől, hiszen egyszer majd — pl. most — úgyis visszajára fordulnak, minekünk meg előnyünkre válnak; ugyanezért ne toljuk el magunk elől az igen diszkrét, a másoknak tán jól is eső provokációk lehetőségét sem. Azonban vigyázat! Bunkóbb fajta emberek utóbbtól könnyen vérszemet kapnak, ami kész veszedelem.)

S Becsei folytatta: — Ha azt találok mondani, ugorjál kútba, akkor én beugrom a kútba. Persze, ez neked semmi, hiszen csodálód úgy rajzanak körül, akár színes rovarok a magában álló, hűs növény, mely cukrot ereszt, ha megvágják, gyökere méztől ragacsos, körülötte pedig édes a levegő. Nem vagyok más, Melinda, mint egy cigarettacsikk, ne tiltakozz, egy csikk, melyet eltaspol, ha elszívta. (Ez itt a *túlzás törvénye*; természetét, mint észleltük, nem idegen némi gyönyör sem. Hatása hasonlatos a színtelen szeszkehez: erős, de jó, s vannak nők, akik igen alkalmasak arra, hogy ráérvő éjszakáikon hosszasan töprenkedjenek: inkább erős vagy in-

kább jó?... Támadhatósága azonban igen nagy, és elegendő lenne, ha az illető nő — jelen esetben — türelmetlen toppantással csak annyit szólna: „Nem dohányzom.”)

A *rúd megfordításának törvénye*. Primitív dolog és gyerekes, éppen ezért semmit sem lehet tenni ellene. — Ha jól értettem — mondta tovább Becsei —, egyfelől azt állítod, hasonlítunk egymásra, másfelől meg azt, hogy alig ismerlek. Már most, e kettő úgy üti egymást, mint az egyik verekedő a másik verekedőt... Melyiket higgyem, melyik az igaz? Higgyek-e neked egyáltalán? És még te mondd, hehe, hogy én vagyok az őszinttlen!

Málna Melinda csak tátogni tudott a fölháborodástól.

E törvényben egyébként bennfoglalódik a *vádaskodás törvénye* is, és Málna Melinda nem tudta bebizonyítani szívével érzett igazságát Becsei szájával mondott hazugsága ellenében. Egy szava sem lehetett, tudták ezt mindketten. Ha M. M. férfiembernek születik, most talán képen vágja Becseit, mivel azonban nő volt, inkább bízott a feltétel nélküli megadás hatásában, s egyébként is volt oly naiv, hogy úgy vélje: őszinteséggel megvásárolható a más emberek őszintesége... — Ide figyelj! — mondta görbülő szájával, vörösödő szemekkel —, ez már mánia, ez már becstelenség, érted? Becstelenség, amit csinál! Hát nem látod, hogy tárva-nyitva állok előtted?

— Látom. Na és?

— Há-hát, ez nem igaz — kacagott föl Málna Melinda —, ez egyszerűen nem lehet igaz. — Ezek szerint hiába téptem a számat teljes fél órán keresztül, mondhatok én neked akármit; amit te mondasz, tölem teljesen független, egy centivel sem jutottunk egymáshoz közelebb. Tök értelmetlen volt ez a beszélgetés, nulla képző, nulla jel, nulla rag. Zéró morféma.

— Igazad van, Melinda, módfelett igazad...

— Valóban? — M. M. hangja csengett. — Jó, hogy mondd, most már legalább tudom. Igazán nagyszerű.

Becsei elmélázott. — Hát persze... csak az a furcsa, még azt is tölem kellett megtudnod; tudod, hogy saját magadnak igazá van. (... És nem szakadt le az ég, bár erősen gondolkodott rajta.)

Farkas Csaba